

PIERRE BOURDIEU, RAYMOND WILLIAMS A JEJICH POKRAČOVATELÉ

Šebek, Josef. *Literatura a sociálně: Bourdieu, Williams a jejich pokračovatelé*.
Praha: Filozofická fakulta, Univerzita Karlova 2019, 270 s.

Dalibor Žíla
Masarykova univerzita
383873@mail.muni.cz

Literární teoretik Josef Šebek (* 1980), působící na Ústavu české literatury a komparatistiky FF UK, si ze své pozice kontextologa v nedávno vyšlé knize *Literatura a sociálně* klade otázku míry usouvztažnění literárních textů se současným sociálním diskurzem, kterou reflektuje na díle francouzského sociologa Pierra Bourdieua (1930–2002) a jeho teorii literárního pole a na teorii kulturního materialismu britského literárního teoretika Raymonda Williamse (1921–1988), jakož i na pracích jejich ideových následovníků.

V předchozím století vytvářela základ přemýšlení o literatuře pře o to, do jaké míry, nebo jestli vůbec, můžeme literární texty chápat jako součást sociálních kontextů, nebo jsou-li na těchto kontextech nezávislé. Tyto textostředné a kontextové přístupy si kladly otázku: Jaké modely jsou dostupné pro zprostředkování vztahu mezi textem a jeho zakotvením do společenského rámce? Josef Šebek ve své knize nabízí přehled myšlenek autorů, jejichž modely tyto aspekty textu postihují a v nichž naopak text nestojí v centru pozornosti.

Šebkova prezentace je částečně postavena na dvou rovinách rozdílných stylů reflexivity, kde proti sobě stojí koncepce francouzských autorů a koncepce autorů anglosaských, kteří zaujímají dvě stěžejní pozice kontextového studia literatury. Tento zdánlivý střet pohledů se navzájem propojuje a dospívá ke komplementárnosti. Josef Šebek si sám uvědomuje protikladnost tradic a myšlení jednotlivých studovaných autorů. Cílem jeho knihy je proto kriticky nahlédnout na obě tyto teorie, podrobit je komparativní analýze a vytvořit pomyslný most pro zprostředkování kontaktu mezi literárním textem a jeho sociálním kontextem. Pozornost je zde upřena na teorie, v nichž se text a sociální kontext ustavují vzájemně, jako je tomu například v dílech současného literárního marxismu.

Různě kontextově orientované teorie v textu knihy pak na sebe navzájem kriticky odkazují. Nelze se zde ovšem vyhnout komparaci, protože jedno vyplývá z druhého a vše se vším souvisí. Autor si je vědom obtížnosti popisu vztahu literatury a sociální reality. Hrozí totiž, že na literaturu bude nahlíženo veskrze sociálně. Zabývat se sociálním kontextem literatury totiž znamená věčně oscilovat mezi autonomií a heteronomií literatury i vzdor Bourdieuově pojetí, podle něhož je literatura specifickou sociální praxí a konstituuje jedno z polí kulturní produkce.

Bourdieuova teorie literárního pole je jednou z nejkompexnějších současných literárněvědných koncepcí vztahu mezi literárním textem a sociálním kontextem, v níž se jedná o popis literatury jako společenské instituce s cílem vytvořit pomyslnou hermeneutiku literatury. Bourdieuova teorie se snaží vysvětlit kreativitu na pozadí

sociálních podmínek, ukázat předurčenost tvorby na základě její kontextualizace do příslušné konfigurace literárního pole. I v postbourdieovském bádání zůstává autor v centru pozornosti. V případě postbourdieovských pokračovatelů se studium literárního pole jako celku odehrává v prizmatu působení autorského subjektu, který je pro ně určující entitou. Základní rozdíl mezi teorií literárního pole a kulturním materialismem spočívá ve vydělování literatury ze společenského pohybu u prvního oproti jejímu včleňování do celkového sociálního kontextu u druhého.

Literatura utváří společenský pohyb. Williamsův kulturní materialismus postuluje kontinuitu mezi celkovým společenským pohybem a literaturou i kulturou. Šebek v knize chápe kulturní materialismus jako historismus a kontextový přístup orientovaný na politiku a poetiku sociální diference. Oproti Williamsovi Bourdieu věří, že sociální prostor se rozpadá do autonomních sociálních polí, která — i přes některé homologie — svou historií a problematikou činí tento prostor disparitní. Nicméně teorie polí a kulturní materialismus jsou dvě hemisféry v komplementárním vztahu. Po představení teorie polí jsou ve druhé a třetí části Šebkovy monografie nejprve nastíněny jednotlivé teorie, dále pak náhled na ně z pohledu dnešní doby a jejich současný vývoj. Na tyto deskriptivní části navazuje kritický oddíl, který se zamýšlí nad problematikou vyplývající z předchozí prezentace a nad otázkami, které vyvolává.

Šebek považuje v rámci svého tázání za zásadní otázku autonomie a principů nového nahlížení na díla (exkurze do Bourdieovy teorie estetična) a teorii kulturní spotřeby a reprodukce. Tyto otázky autor studuje a rozvíjí postbourdieovské přístupy na základě revizí teorie literárního pole v současné frankofonní sociologii literatury na příkladech Jacquesa Duboise, Anny Boschettiové nebo Alaina Vialy. Dále se zaměřuje na díla současných sociologů literatury navazujících na Bourdieovo dílo. Gisèle Sapirová ve své knize *La guerre des écrivains* (Válka spisovatelů) aplikuje teorii polí na pozdější vývoj francouzského literárního pole, Pascale Casanovová ve *Světové republice literatury* rozvíjí pojetí *Weltliteratur* inspirované koncepty literárního pole a kulturního kapitálu. Bernard Lahire, autor knihy *La condition littéraire: La double vie des écrivains*, teorii literárního pole opouští a věnuje se „literární hře“. Jérôme Meizoz se pak soustřeďuje na otázku sebe prezentace autora a zavádí pojem literární postura.

Následně se Šebek věnuje kulturnímu materialismu. Představuje nám Williamsovy teorie kultury a literatury a navazuje Alanem Sinfieldem a jeho pojetím problematiky v rovině sexuální disidence a literárních queer studií. U všech zmiňovaných autorů představuje Bourdieova teorie literárního pole hlavní teoretickou i metodologickou základnu. Tuto teorii aplikují ve svých dílech, rozvíjejí ji nebo ji inkorporují do vlastních teorií. Dále Josef Šebek věnuje pozornost propojení sociálně-kontextového zkoumání literatury a queer problematiky Sinfieldových děl. V závěrečné části knihy studuje autor v komparativním duchu klíčové otázky teorie zprostředkování mezi literárním textem a sociálním kontextem. Šebkova publikace se tedy zabývá především reflexí a komparací jednotlivých teoretických modelů.

Kompنديem ke druhé a třetí části jsou pak dvě interpretační kapitoly sloužící coby exkurzy do zkoumání ať už autorské postury, nebo „politického čtení“. Jedná se o aplikování studovaných teorií na konkrétní literární díla. Šebek na příkladu předmluvy k románu *Myši Natálie Mooshaberové* Ladislava Fukse využívá Meizozovu posturu. Zahrnout české dílo do pojednání o francouzských a anglosaských literárních teoriích nicméně působí do jisté míry nepatřičným dojmem. Šebek nakládá

s Fuchsem spíše po meizozovsku, než by se snažil aplikovat bourdieuovské postupy. V případě druhého exkurzu pak Šebek nahlíží na Fuchse pouze optikou Giorgia Agambena, který ale v rámci knihy není vůbec analyzován. Čtenář by zde spíše očekával pohled na Fuchse prizmatem literárních queer studií vzhledem k přítomnosti jejich zástupce Alana Sinfielda v monografii a následnému rozboru queer motivů ve Fuchsově díle.

Cílem Šebkova díla je především provést kritickou srovnávací analýzu teorie literárního pole a kulturního materialismu a poskytnout výklad současných kontextově orientovaných přístupů, ať už francouzských, nebo anglosaských, rozvíjejících teorie Pierra Bourdieua a Raymonda Williamse. Většina rozebíraných autorů nebyla doposud v rámci českého kontextu známa. Publikace se tedy pokouší o splacení pomyslného dluhu a tyto autory postbourdieuovské sociologie a kulturního materialismu českým čtenářům konečně představuje. To se týká především Raymonda Williamse.

Záměrem práce přitom není podat úplný výčet autorů navazujících na Bourdieuovo dílo a rozvíjejících jej. Autor pečlivě vybírá ústřední osobnosti pokračovatelů a zprostředkovává jejich myšlenky, které neopomine efektivně shrnout v závěru každé kapitoly. Zkoumá, kam se ubíralo postbourdieuovské bádání po formulaci teorie polí a jaké nové koncepty s sebou přineslo.

Šebkova kniha je zdařilým počinem, který přehledně přibližuje českým čtenářům dva hlavní směry sociologického přístupu k literatuře, Bourdieuovu teorii polí, a ke kultuře, Williamsův kulturní materialismus. Hlavní předností práce je, že se snaží danou problematiku nejen představit, ale že ji i sociálně kontextově rozvíjí a sleduje zájem o ni a její vývoj, nad kterým se kriticky zamýšlí a hodnotí jej. Jedinou výtkou je diskrepance mezi studiem děl následovníků Bourdieuových a Williamsových, z nichž autor vybral jen Sinfielda a Dollimora. Publikace celkově působí velmi přehledným dojmem a podává důkaz o hloubce autorova vhledu do problematiky a jeho šíří přehledu. Co se týče reflexí Bourdieuova a především Williamsova přínosu a přínosu jejich pokračovatelů, jedná se v rámci českého literárněvědného prostředí o unikátní počín, který doposud nemá, co do svého rozsahu, obdoby a zajisté přispěje k obeznamenosti domácí literární obce se současnou percepcí těchto dvou významných sociologicko-kulturních proudů ovlivňujících dnešní chápání literatury.